

Μια ηθική χωρίς ηθικές αρχές

του Σπύρου Α. Μοσχονά

L. Wittgenstein, *Περί ηθικής*. Πρόλογος, εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια, επιμέλεια: Κωστή Μ. Κωβαίου, ερμηνευτικό δοκίμιο: Rush Rhees, επίμετρο: Στέλιου Βιρβιδάκη. Αθήνα: εκδ. Καρδαμίτσα, 2000. 312 σελς.

Ο Βιτγκενστάιν δεν είναι φιλόσοφος της ηθικής. Όπως σωστά παρατηρεί ο Κωστής Κωβαίος στην «Εισαγωγή» του, «το χαρακτηριστικότερο – και σημαντικότερο – στοιχείο των παρατηρήσεων του Βιτγκενστάιν για την ηθική είναι το πόσο λίγες είναι.» Η *Λογικο-Φιλοσοφική Πραγματεία*, το μόνο έργο του που δημοσιεύτηκε όσο ζούσε και το οποίο ο Βιτγκενστάιν, άριστος συνομιλητής του εαυτού του, είχε αρχίσει να αναθεωρεί προτού καν δημοσιευτεί, ολοκληρώνεται με παρατηρήσεις για την υπερβατικότητα της ηθικής και τον άρρητο χαρακτήρα του μυστικού στοιχείου. Στις *Φιλοσοφικές Έρευνες*, η ηθική αναφέρεται σε σχέση με τη μάταιη προσπάθεια να δώσει κανείς σαφές περίγραμμα σε εικόνες συγκεχυμένες και ασαφείς. Η «Διάλεξη περί ηθικής» (Κέμπριτζ, Νοέμβριος 1929), το μοναδικό πλήρες «κείμενο» που ο Αυστριακός φιλόσοφος αφιέρωσε στην «έρευνα για το τι είναι αγαθό», καταλήγει με τη διάσημη μεταφορά: όσοι μιλούν για την ηθική το μόνο που κάνουν είναι να χτυπάνε στα όρια της γλώσσας, όπως στα τοιχώματα ενός κλουβιού. Απορριπτικές και υπονομευτικές είναι λοιπόν οι λιγιστές παρατηρήσεις του Βιτγκενστάιν για την ηθική. Στόχος τους είναι να εκθέσουν τη «ματαιοπονία μιας τάσης του ανθρώπινου πνεύματος», που ο ίδιος την απέφευγε και τη σεβόταν.

Για τον Βιτγκενστάιν, οι ηθικές προτάσεις αποτελούν προσπάθειες να εκφραστεί το άρρητο. «Η ηθική δεν μπορεί να μπει σε λόγια. Η ηθική είναι υπερβατολογική». Οι προτάσεις ηθικού περιεχομένου, όπως άλλωστε και οι προτάσεις που εκφράζουν *αισθητικές* αξιολογήσεις, δεν αποτελούν γνήσιες αποφάνσεις, δεν έχουν νόημα. Δεν υπάρχει πρόταση που να μπορεί να εκφράσει το «νόημα του κόσμου» ή το «νόημα της ζωής», διότι όλες οι γνήσιες αποφάνσεις είναι γεγονοτικές, εκφράζουν ενδεχομενικότητες, συμπτώσεις, ενώ «το νόημα του κόσμου πρέπει να βρίσκεται έξω από τον κόσμο. Στον κόσμο όλα είναι όπως είναι, και όλα συμβαίνουν όπως συμβαίνουν: μέσα στον κόσμο δεν υπάρχει καμία αξία – και αν υπήρχε, δε θα είχε καμία αξία». Μπορούν βεβαίως να διατυπωθούν αποφάνσεις για τις κολάσιμες ή επιβραβεύσιμες *συνέπειες* μιας πράξης, αλλά οι αποφάνσεις αυτές δεν έχουν να κάνουν με ηθικές αξίες και προσταγές: η ηθική δεν έχει σχέση με την τιμωρία και την ανταμοιβή.

Έτσι, ο Βιτγκενστάιν θα μελετήσει τις ηθικές αντιλήψεις σαν εκδηλώσεις *προσωπικών* στάσεων σε συγκεκριμένες περιστάσεις, σε σχέση με συγκεκριμένα «μοτίβα ζωής». Αυτές οι εκδηλώσεις μοιάζουν περισσότερο με «επιφωνήματα θαυμασμού» και τότε μόνο φωτίζουν πραγματικά τα εκάστοτε «ηθικά» διλήμματα

όταν δεν εκκινούνται από προαποφασισμένες ηθικές αρχές. Ο Βιτγκενστάιν καταλήγει σε μια ηθική χωρίς αρχές.

Στον τόμο *Περί ηθικής* ο Κωστής Κωβαίος συγκεντρώνει τις σχετικές παρατηρήσεις του Βιτγκενστάιν, όπως καταγράφηκαν από τον ίδιο αλλά και από μαθητές του. Πρόκειται για μια πρωτότυπη ανθολόγηση.

Η μετάφραση είναι προσεγμένη και ακριβής, η επιμέλεια υποδειγματική. Τα σχόλια του επιμελητή, που έχουν συχνά την έκταση σύντομων δοκιμίων, δια φωτίζουν τα σχετικά αποσπάσματα με ερμηνευτικές παρατηρήσεις, βιβλιογραφικές παραπομπές και, κυρίως, με την επισήμανση παράλληλων χωρίων. Προδίδουν βαθειά γνώση του συνολικού έργου του Βιτγκενστάιν καθώς και της τεράστιας σχετικής βιβλιογραφίας. Με το έργο του σημαντικού αυτού φιλοσόφου ο Κωβαίος ασχολείται περισσότερο από μία εικοσαετία. Το πρώτο του γύμνασμα ήταν η μετάφραση των «Διαλέξεων περί της αισθητικής» (1977). Έχει επίσης μεταφράσει και επιμεληθεί, με την ίδια θαυμαστή αφοσίωση, τα ακόλουθα βιβλία του Βιτγκενστάιν: *Το μπλε και το καφέ βιβλίο* (1984), *Πολιτισμός και αξίες* (μαζί με τη Μ. Δραγώνα-Μονάχου, 1986), *Γλώσσα, μαγεία, τελετουργία* (1990), *Φιλοσοφικές παρατηρήσεις* (1993), *Wittgenstein: Αφορισμοί και εξομολογήσεις* (1993), *Φιλοσοφική Γραμματική* (1994). Ο Κωβαίος χει επίσης γράφει πρωτότυπες ερμηνευτικές δοκιμές στη φιλοσοφία του Βιτγκενστάιν, που συγκεντρώνονται στον τόμο *Όλα κυοφορούνται μέσ' στη γλώσσα* (1996).